

Aulki-jokoa, Uxue Alberdik zahartzaroko xarma erakutsi zigunekoa

IRAITZ URKULO

Euskal literaturan doktoregaia

Uxue Alberdi euskal literatura garaikidean

Uxue Alberdi Estibaritz Elgoibarren jaio zen 1984ko martxoaren 18an. Kazetaritzan lizentziatua da EHUUn eta hainbat komunikabidetan lan egin du: *Euskadi Irratia*, *Berria*... Bertsolari eta, batez ere, idazle bezala da ezagun.

2005ean egile gazteentzako Igartza Beka eskuratu zuen *Aulki bat elurretan* (Elkar, 2007) narrazio liburuarekin. *Aulki-jokoa* (Elkar, 2009) eleberria da kaleratu duen bigarren eta, oraingoz, azken lana, Joseba Jaka Literatur Bekarekin saritua. Haur literaturaren esparruan *Ezin dut, eta zer?* (Elkar, 2011) idatzi du.

Azken urteotan, itzultzaile bezala aritu da. Euskaratu dituen lanen artean *Kensukeren mundua* (Elkarlanean, 2008), *Maitasuna da geratzen den bakarra* (Elkar, 2009), *Baltaxar, inoizko astorik bakartiena* (Tarttalo, 2010) edo *Aitaren pitokeriak* (Alberdania, 2011) aurkitu daitezke.

Hasiera batean, *Aulki bat elurretan* lehenengo ipuin-liburuak lantzen dituen gai, estilo eta ezaugarri narratiboengatik, euskal kritikaren sektore esanguratsu batek «Erasmus

belaunaldia» deitutakoaren kidetzat jo zuen Alberdi. Autorearen ez zen besoak gurutzaturik geratu eta, komunikabideetan etiketari behin eta berriro uko egiteaz gain, ideologia feministako beste zenbait emakumezko idazlerekin batera, euskal literaturan sustraiturik omen dagoen matxismoa salatatu zuen, jarrera horrekin dagoeneko abian zen Erasmus belaunaldiaren eta emakumeek idatzitako literaturaren ustetzeko gutxiespenaren inguruko polemikari eutsiz.

Argumenturik eraginkorra, ordea, literaturan bertan topatu zuen, bi urte beranduago *Aulki-jokoa* eleberriarekin ezin hobeto erakutsi baitzien irakurle zein kritikariei berea Erasmus literaturari egotzi ohi zaion estilo erraz-arinetik urruntzen den sorkuntza sendoa dela.

Izan ere, ziurrenik, Uxue Alberdi dugu XXI. mende hasierako emakume idazle gazte garrantzitsuenetakoa, garrantzitsuena ez bada. Euskal idazleen promoziorik berrienaren partaide izanik, bestalde, etorkizun handiko autore baten aurrean gaudela aurreikus daiteke.

Uxue Alberdiren *Aulki-jokoa*

Norbanakoaren memoria eta historia kolektiboa. Unibertsaltasuna laztanduz

Eleberri honek herri bereko hiru emakumeren istorioa kontatzen du, baina askoz gehiago ere bada. Alberdiren testua azken mendeko historiaren kronika bihurtu baita, Gerra Zibilar aurre egin zion belaunaldiaren ahotsari esker. Zahartzarora helduta, orainalditik iragan hurbilerako bidaia da Teresa, Martiña eta Eulali protagonistek proposatzen ditugutena, Kantoietan elkarrekin igarotako bizitza osoko oroitzapenen bidez. Era honetan, konturatu barik kasik, hiru pertsonaien memoria intimoaren eskutik, Kantoietakoa jendearen historia kolektiboan murgiltzen gara. Istorio partikular askoren kateatzeak, herrikide gehienak kontakizunean nahasten dituen heinean, Istorio handi bat du ondorio; non-

dik edaten du historiak bestela, garai eta toki jakin bateko bizipenak eskuzabalki guztiokin partekatzen dituen subjektibitate-multzo baten iturritik ez bada?

Eleberri honetan egileak aurre egiten dio protagonista bakarraren arauari, eta horren ordez pertsonaien arteko harreman-sare konplexua ehundu du, testuari bizitza eta esperientzia gurutzatuen etengabeko jarioan eutsiz. Emaidza egitura polifonikoa da, eta zatikatua. Istorioan arratsaldero gozotegian biltzen den zahar taldearen orainaldia eta horien iragan hurbil zein urrunagoak tartekatzen dira. Horrela, argumentuak jauzika egiten du aurrera, pertsonaien haurtzaroko, gaztaroko eta, azkenik, zahartzaroko pasarteak txandakatuz, era horretan lortzen duela nolabaiteko osotasuna. Diskurtso baliabideak ere aldatuz doaz garaiaren arabera; izan ere, elkarrizketa da nagusi orainaldian, eta narrazioa, berriz, iraganeko momentuak ekartzen dituzten oroitzapen ugarietan erabili da.

Uxue Alberdiren dohain literarioetako bat, garrantzitsuena nire irudira, narrazio pertsonal xumeenaren txikitasunetik abiatuz unibertsaltasuna besarkatzera iristeko erakusten duen gaitasuna da. Oraingo honetan, literaturan memoria historikoaren gaia subjektibitatearen ikuspegitik landu daitekeela frogatu digu, sentsibiltate handiz landu ere. Horrela, historia, pertsonaien barne-mundua eta testuinguru horretako bizipenak uztartzen asmatu du, barnera begira sortutako diskurtsoa nostalgiaren ukitu zirrargarriaz eta emotibotasun nabarmenaz zipriztinduz. Zentzu honetan, *Aulki-jokoa* testu zintzoa da, erabat garbia, hizkera natural batez sentimenduei buruz, sentimenduetatik abiatuz eta sentimenduen birtartez idatzia dena. Istorioa sobera ezagun egiten zaigun itsasertzeko herri euskaldun batean gertatua izanagatik, kokapenaren hurbilak ez du haren arrakasta eremu lokalera mugatzen, azala eta apaingarriak albo batera, argumentuaren muinean dauden eta kontakizuneko osagai nagusi diren sentimenduak guztiz unibertsalak direlako, hots, baldintzapen geopolitikorik gabekoak.

Halere, askoz gehiago da lerroartean iradokitzen dena, idatzita ageri dena baino. Orokorrean, Uxue Alberdiren lanak, irakurriak izateko ez ezik, sentituak izateko idatziak direla esango nuke. Izan ere, idazle honen testuek irakurlearen zentzumenekiko jolasa eta, hortaz, erronka atsegingarria suposatzen dute. Usain ezberdinak, era askotako hotsak, irudien berezko indar sinbolikoa, hizkuntzari darion kutsu lirikoa, diskurtsoaren plastikotasuna... aipaturiko iradokizunaren bitartek, irakurketaren gozamenerako estimulu bilakatuak, osagai horien guztien disposizio bereziari esker irakurleon arre-ta osoa (bost zentzumenak, alegia) bereganatzeko abilezia erakusten du autoreak. Esaterako, oso estetikoak iruditu zait liburuaren atzeko azalean agertzen den pasarteak zeharka erreferentzia egiten dion gertaerari dagokion eleberriko zatia. Baina kontuz: estetika, kasu honetan, edertasunetik harago doan kontzeptu gisa ulertu bedi. Ukaezina da hurrengo aipuak, itsuskeriatik edaten duen arren, edo horregatik hain zuzen, bere baitan gorde duen indar estetiko izugarria:

Txurreroak, normalean, ez zuen «bost hogeia» baino gehiago irauten. Behin «hamaika» kontaktu orduko egin zuen pixa galtzetan, zigarroa piztu berria oraindik ezpain artean zintzilik zuela, ke-hari bat isuriz goraka. Bazirudien zigarroaren keak pixak galtzetan marrazten zion erreka imitatzen zuela airean sigi-sagaka. Igandero egiten zuen plazaren erdi-erdian, eta Eulali eta biok zain egoten ginen, txurreroak galtzak noiz bustiko. Ez dakit zergatik baina gustatu egiten zitzaigun txurreroa galtzetan pixa egiten ikustea, tripan kilima eragiten zigen eta ezin izaten genion barre txikiari eutsi. Pribilegiatuak ginen, gainera [...] Guk bakarrik genuen txurreroaz gozatze-ko aukera, gurea zen gizon hura, geurea baino ez (23. or.).

Haurtzaroko oihartzunak

Aurrekoaz gain, ugariak dira, istorioan zehar tartekaturik, gozotegiko pertsonaien haurtzaroko egun zoriontsuak jasotzen dituzten pasarteak. Horietan, dagoeneko igarota eta, hortaz, berreskurazina zaien iragan mitifikatu bateko irudiak eta bestelako estereotipoak nahasten dira. Nahita bu-

rututako manipulazio edo distortsioarekin zerikusirik izan gabe, protagonista zaharren memoriak aspaldi bizitako momentuen aukeraketa partziala egiten du, era honetan oroitzapen guztiak iragan zeharo hipererreal/fikzionatu batean kokatuz, gehienetan galdutakoaren nostalgiaren bitartez islatzen direnak.

Nork burua urpetik azkena atera. Elkarri aurpegira begira jarri eta nork azkena barre egin. Nork aurrena egin Kantoietatik Olaetara igeri. Dena zen nork azkena eta nork aurrena [...] Nork burua urpetik azkena atera. Polita zen hori [...] «—Baietz sei minutu azalera gabe!» —esaten zion harro [Eutimiok] kanpotar harrituei [...] Ez ziren ohartzen Eutimioren amarruaz. Inozoak. Eutimiok gilaz gora iraulita zeuden txalupak erabiltzen zituen arnasa hartzeko [...] Urpetik egiten zuen igeri iraulitako batelen baten sabelera iritsi arte. Txaluparen sabelean geratzen zen oxigenotik edaten zuen apustuan zehazturiko minutu kopuruan, eta urpean igeri eginez itzultzen zen berriro hasierako lekura. Eutimioren meriturik handiena segundoak buruz horren ondo kontatzen jakitea zen; egia esan, herrian ez zen hura baino hoberik (33-35. or.).

Inguruetako umeen arteko apustuak, itsasoko uretan jolasean eta algaraka igarotako arratsalde zoriontsuak, Martiñak eskolako atsedendietan amari dendako zereginetan laguntzen zionekoak, nesken eta mutilen arteko lehen begirada-gurutzaketak, helduen mundu krudelerako hurbiltze progresiboaren hasierako urratsak, eta inozentziaren galera, Martiñak, herriko jendearen txutxu-mutxu gaiztoak direla-eta, Teresaren aitak ama abandonatu zuela eta *frantsesita* batekin joan zela dakienean, lehendabiziko aldiz Eutimiorekin maitemindu zen garaia, eta gerrara joateko herria utzi izanak eragin zion sufrimendu deskribaezina... Oroitzapen zoriontsuak tristeagoekin nahasten dira adinean aurrera egin ahala, hiru emakume protagonisten haurtzaro eta gaztaro hasieraren inguruko sentsazio gazi-goza eraginez irakurleongan.

Harri eta zur gelditu nintzen Teresaren aitak herritik Frantziako emakume batekin ihes egin zuela entzun nuenean. Aulkitxoaren gainera igo, eta ia esan nien txutxu-mutxuka

ari ziren bi emakumeei oso oker zebiltzala, Teresaren aita gizon-gizona zela herrian gizonik bazen, eta Ternuara joana zela bakailaotara. Eta bakailaotara joatea ez zela antxoatara joatea, ea zer uste zuten. Horregatik ez zela denbora luzean itzuli. Gainera, «frantsesitak frantsesitak» ziren. Nola joango zen, ba, Teresaren aita haietako batekin? Ez zegoen hura sinistuko zuen amaren alabarik [...] Barrez, dendako bi emakume haiek bere aitari buruz esan zuten txorakeria kontatun. Baina isiltasuna luzatu egin zela nabaritu nuen, eta bista altxatu nuenean Teresa begira-begira nuela ikusi nuen. «Egia dun» esan zidan serio eta ahapeka (62-64. or.).

Haurtzarorako jautzia, eleberri honetan, memoriaren bigarren ihes gisa planteatzen da, betierekoa zirudien mundu natural eta helduen kezka edo arazoen kutsatu gabeko testuinguru garbi baterako bidaia balitz bezala. Denboraren iragaiteak dakarren inozentziaren galera eta belaunaldi berriek lekua eta hotsa eman beharra albo batera, istorio honetako paisaiak ez du aldaketa nabarmenik jasaten. Pertsonaiek jaiotzen diren lur, inguru eta giro berberei eusten diete, bizitza osoan bertan zutik mantendu dituzten erroak ihartu arte. Kantoietako kale eta plazak, moila eta itsasoa, familiako denda, bizartegia eta izkinako gozotegia... Mundu oso bat kabitzen da Kantoietako mugen barruan, haur zein zahar, haien ezagutzen duten mundu bakarra baita, bere-berea dutena, bide batez esanda. Kanpoko berri eta gatazkak irratia zahar batetik irteten diren zurrumurru urrunak baino ez dira han etxeko txikiak.

Gerra Zibilaren zauri irekia

Zahar taldea gozotegian dagoela egiten zaio lehendabiziko aldiz erreferentzia politikari *Aulki-jokoan*. «Ixabelek irratia-aren bolumena igo du, eta Iruñean manifestazioa debekatze-ko aginduaren aldeko eta aurkako adierazpenak zabaldu dira gozotegiko azukre-usainean» (47. or.). Esaldi bakarra, guztiz inpersonala, gozotegi barruan aldi berean gertatzen ari diren elkarrizketen artean inork aditu barik galtzen diren hitzak, hondo-zarata bihurturik. Paradoxa handia da,

baina gatazka soziopolitikoekiko egungo axolagabetasuna kontrastean aurkitzen da duela hamarkada batzuk, zaharrak gaztaro betean zeudelarik, bizi izandako egoerarekin.

Bizikleta bat zen, Peugeot markakoa, Basusta aldetik Kantoietara zetorrena [...] Gizona lasai sartu zen herrira, bizikletaren pedalei poliki eraginez. Bota beltzak zituen, galtza zabalak eta izterretaraino luze zuen jaka, gerriko beltzez estutua. Buruan txapel itsusi bat zeraman, arraroa [...] Bizikletaren parrillatik atera, eta plazaren erdian zabaldu zuen Espainiaren bandera. Haizeak mendebaldetik jotzen zuen. Gizonak bi tiro egin zituen airera: «—Kantoieta, tomada!» (81. or.).

Garai horretan hogeita bost eta hemezortzi urte zituzten Teresa eta Martiña izan ziren, Kantoietako beste herritar batzuekin batera, gerra uste baino hurbilago zegoela iragartzen zuen gertakari bitxi horren lekuko. Bi emakume horiek, ordea, une zehatz horretan ez zekiten ezer gerora gertatuko zenaz, Gerra Zibilak Kantoietako jende errugabeari ikusaraziko zizkion izugarrikeriez eta haien bizitzei ekarriko zien sufrimenduaz.

Gozotegian, ezein gaitan sakondu barik denetarik pixka bat hitz eginez, gaztaroko oroitzapen lausoak dirudite gerra garaiko miseria guztia eta momenturik zailenak. Halaxe, dagoeneko garrantzi handirik aitortu gabe, gogoratzen du Martiñak Eutimio Olaetako udaletxeko alondegian preso sartu zutenekoa, edo handik bi aste eskasera Ferroletik *España una, grande y libre* idatzita zekarren gutun bat bidali zionekoa, «alde batean edo bestean baina gerra egin beharra dago» (100. or.) esanez. Horrela jakin zuen Martiñak Eutimio Calvo Sotelo izeneko bonbaketari batean zebilela. Orduan entzungo zuen lehendabizikoz txikitako lagun hura «traidore» gisa definitzen, Teresaren ahotik.

Hirurogeita hamar urte ondoren, jadanik ez dago ez traidore ez bandorik gozotegiko mahaiaren inguruan arratsaldero elkartzen diren zaharren artean. Hori bai, oroitzape- nek eztabaida arinetarako bidea ematen dute; esaterako, Eutimiok ez du inoiz sinetsi Martiñak eta Teresak frontoian ikusitakoaren inguruan kontatutakoa. Edozein modutan, el-

karrizketa honetako azken esaldiek agerian uzten dute gerraren erokeria eta arrazoi eta justizia eza.

- Txurreroa frontoian fusilatu zuten.
- Kakati hutsa zelako.
- Ez lerdokeriarik esan! Hura gizon ausarta zuan.
- Eta zergatik egin zioten tiro orduan, e, Teresita?
- Beldurtia zela pentsatu zutelako.
- Horixe, ba!
- Ez duk gauza bera (88. or.).

Liburuan kapitulu oso bat, hamabosgarrena, eskaintzen zaio txurreroaren fusilamenduaren espektakulu makabroari. Irakurlearen indiferentziaren aurkako antidotoa suertatzen dena, bide batez. Martiña arduratzen da egun horretan frontoian jazotakoa narratzeaz. Horretarako darabilen tonua ez da, pentsa zitekeen bezala, presentziatutakoak eragin diezaiokeen gorroto, haserre, amorru, beldur edo nazkaren emaitza; aitzitik, neska gazte baten ikuspegiari dagokion doinu inozente, sentibera eta, puntu bateraino, goxoari eusten zaio denbora guztian, juzgu moralik zein bestelako tolesdurarik gabekoa.

Zortzi. Zortzi gizon jarri zituzten egun hartan frontoiko hormaren kontra. Eliz barrenetik ikusi nuen [...] «Zuk nola hil nahi zenuke?» galdetzen digutenean askotan gelditzen gara zer erantzun ez dakigula. Badira «sufirimendurik gabe» erantzuten dutenak, edo «nire etxeko ohean», edo «maite nauen jendeak inguratuta», edo «gehiegi zahartu aurretik». Baina gauza bat segurua da: inork ez luke galtzetan pixa eginda hil nahi. Biluzik hiltzea baino okerragoa da hori, duintasun-izpirik gabe. Nik, nola hil nahi dudan galdetzen didatenean, «lore moreak dituen soinekua jantzita» erantzuten dut. Daukadan politena da (90. or.).

Kontaketa hunkigarri egiten duena ez da, beraz, diskurtsoa, baizik eta hitzek islatzen duten gertaeraren gordintasuna eta, oro har, istorio krudela.

Bi soldaduek fusilak hormaren kontra jarritako zortzi gizonengana zuzendu, eta adi entzuteko oihukatu zieten, notizia on bat zutela.

—Podéis estar tranquilos, que sólo morirá uno de vosotros.

Bi uniformedunei barreak galoien artetik egiten zien ihes; gozatzen ari ziren.

—Es muy simple: morirá el primero que se mee.

Gizonek ez zuten zirkinik egin, baina txurreroaren sorbaldak lasaitu egin zirela esango nuke. Gehiegi, hildakoen sorbaldak bakarrik lasaitu daitezke horrela. Gizajoa [...] Barre-
ren artean, gizonetako bat negarrez hasi zen, burua frontoi-
ko hormaren kontra. Izugarritzko tristura ematen zuen.
Emakumeek bezala egiten zuen, berdin-berdin. Txurreroak,
jiratu, eta esku bat pausatu zuen behera etorritako gizonaren
sorbaldan. Burua laztanduz zerbait esan zion, hitz batzuk,
eta irribarre egin ziola ere esango nuke (90-91. or.).

Ez da kasualitatea kapitulu hasierako zortzi biktima po-
tentzialetatik subjekturik ahulena (ahulenen artean ahule-
na, hortaz) pairatzen badu umiliaziorik handiena. Izan ere,
txurreroaren aukeraketak hainbat kontraesan interesgarri
eragiten ditu, gizon horrengandik hasiera batean espero zi-
tekeen jarreraren eta gerora unerik erabakigarrienean era-
kusten duen portaeraren arteko aldea ikusita.

Segituan hasi zen txurreroa hain ezagunak zitzaizkidan mu-
gimenduak egiten. «Ez dezazula egin» xuxurlatu nion kon-
turatu gabe. Baina belaunburuak elkarrengana hurbildu zi-
tuen, eta izterrak behin eta berriz estutu. Begiak itxi nituen.
Egun hartan «hogei hogei»tik gora iraun zuen; baina batzue-
tan infinitua ez da nahikoa izaten.

Nik lore moreak dituen soinekoa jantziko dut hiltzera noa-
nean. Txurreroa bere pixa-putzuaren gainera erori zen tiroa
eman ziotenean. Ahoa zabalik (91-92. or.).

Txurreroa istorio honetako heroia izatetik urrun dago,
heriotzak galtzaile egiten baitu. Baina badu meritua, pertso-
naia horren bitartez, mehatxuari buelta emateak, ez baita
gauza bera akabatua izatea edo norbaitek fusilamendu-pelo-
toiak bere burua hil dezan onartzea. Txurreroaren eskuza-
baltasunak irakurleen artean sinpatiak sortzen dituen beza-
la, borroaren muturreko bortizkeriak, soldadu horiek be-
raiek momentu larri horretan botatzen dituzten barre ma-
kabro eta mingarriek areagotua, gaitzespena eragiten du.
Pertsonaien eskeman ezin argiago geratzen da zein diren
onak eta zein gaiztoak pasarte horretan. Amaiera hurbildu
ahala, giroko tentsioa areagotuz doa, *in crescendo*, txurreroa-
ren azken arnasarekin narrazioak ordura arte metatutako

emozioen tsunamiak gainezka egin eta sentimendu-eztanda izugarria (terminoaren adiera guztietan) bideratzen duela-rik irakurleon baitan.

Txurreroa ikusi nuen frontoiaren kontra lehertzen, barrutik lehertzen, aho zabalik lurrera erortzen odol-hari bat ezpainetatik zintzilik, eta bi soldaduak «cobarde hijo de puta» esaten.

Odol-usaina ez da sekula ahazten (89-90. or.).

Hemezortzigarren kapituluan, Gerra Zibilaren krudelkeria eta emakumearen aurkako bortizkeria uztartzen dira. Aurrekoarekin alderatuta, diskurtsoak protagonistarekiko hartzen duen ikuspegia hurbilagoa denez istorioa lehenengo pertsonan kontatua egonagatik, narrazioa askozaz intimoagoa da. Indarkeria psikologikoak biktimarengan utzitako aztarnek marka fisikoek baino denbora luzeagoz iraun (bizitza oso bat, hain zuzen) eta are mingarriagoak izan daitezkeelako erakusgarri da kontaketa.

Oraingo honetan Teresari, hots, emakume gazte bati egokitzen zaio biktimaren papera. Zigortzaileak, aldiz, guztiak gizonak dira, erreketek; horiek, aldi berean, Martiñaren aita behartzen dute borrero gisa jokatzera eta, horrenbestez, zigorra ezagun batek gauza dezan. Modu honetan, zigorra bikoitza da, bizarginari kulpa-sentsazioa kutsatzen baitiote bere gogoz kontra jaiotzetik ezagutu eta hainbeste konfiantza dion neskatoa mintzea beste irtenbiderik ez duela ikusten duenean.

Beste bi bizargin ere baziren herrian, baina Martiñaren aitari deitu zioten. Ondo zekiten esku mingarriena aukeratzen, bai horixe, bazekiten esku arrotzak masaila soilik gorritzen zuela; gertukoak, ordea... Nik ez nuen nahi, eta min egiten zidan; berak ere ez zuen nahi, eta min egiten zion. Biok zikindu nahi gintuzten, eta lortu zuten [...] «Ez ukitu!» esaten nien ahots dardartiz, eta irri egiten zidaten erreketek, erotuta banengo bezala. Nigandik bi metrora zeudela gogorazten zidaten, nire lagunaren aita zela ni ukitzen ari zena, ez beraiek. «Ez ukitzeko!!» errepikatzen nien etsita [...] Martiñaren aita bortxatzailearen tresna baino ez zen; bortxatzailearen eskua (103-105. or.).

Hori gutxi balitz, umiliazioa publikoa da, auzokoen begien aurrean burututakoa. Inpotentziazko malkoekin egiten du negar Teresak, aulkiari eskuak lotuta, ezer egin ezinaren ezinez, etsita. Hotz egiten zuen egun horretan, baina lotsa-sentipen terrible bat gogoratzen du batez ere, ur-balde izoztua burutik behera bota ondoren ere, soldaduen oihu beldurgarrien gainetik.

Dardarka nengoen ni aulki berdean eserita. Nire aurrean makurtu eta zapatak erantzi zizkidan hiru gizonetako batek, poliki, lokarriak pixkanaka askatuz. Amak jositako galtzerdi zaharrak ere kendu, eta putakumeak oinak laztandu zizkidan galtzerdiak atera ahala [...] Lotsatu egin nintzen gizon haiek nire oin biluziei begira ikusita. Arropak erantzi gabe biluztu ninduten.

—Qué pena hacerte esto, con lo bonita que eres —esan zidan nire aurrean makurtu zen erreketek, irribarretxo hartz artean, eta besteek, bitartean, atzetik hasteko agindu zioten Martiñaren aitari. Poliki-poliki egiteko esan zioten, «despacito, disfrutando» izan ziren putakume haien hitzak.

—Burua makurrarazi zidaten [...] Brotxa txikia hartuta, aparra ematen hasi zitzaidan Martiñaren aita, garondotik gora. Belarri atzean entzun nuen bizar-labana (103-105. or.).

Berdura plazaren erdian bortxatu zuten Teresa. Ubelduren arrastorik gabeko bortxaketa izan zen arren, kontzeptua ohiko konnotazio sexualetatik biluztuz, halere antzeko tentsazioak eragin zituen emakumearen sakonean. Izan ere, bortxaketa kontsidera daiteke emakume bati ilea soiltzea. Erreketeek ez zuten edozein modutan gauzatu eraso, aitzitik, ahalik eta kalte gehien sortarazi nahian pentsatu zuten zigorra, era horretan haien ekintzaren ondorioek (hau da, umiliazioa eta lotsa egunero jasan beharraren kondanak) denbora luzez iraun zezaten ziurtatuz.

Begiak gogor itxita egon nintzen denbora gutzian. Bortxaketa batean horixe baita gogorrera: bortxatzailea gozaten ikustea. Irekitzen banituen ile-xerloak ikusten nituen neure oin biluzien gainera erortzen.

Ez ninduten ukitu, hori esaten zuten. Geldi egon nendin, belarrondoko pare bat baino ez zidaten eman, baina eskuak sentitu nituen gorputz osoan. Biluzik nengoen Berdura Pla-

zaren erdian, eta eskuak sentitzen nituen oinetan, zangosagarretan. Bizkarrean, besapeetan. Eskuak sabelean eta gerrian. Eskuak sorbaldetan, bularrean. Eskuak izterretan.

Ile-motots kizkurak elur beltza balira bezala erortzen ziren nire oinetara, eta, oinak estali ahala, gero eta biluziago nengoen ni. Lehenbizi, garondoan ikaragarrizko hotza sentitu nuen [...] Garondoko hotza belarrien atzealdera zabaldu zen gero; lokietara, ondoren; bekokira eta buru osora, azkenik [...] Buru soildutik behera bota zidan azkenean ur-balde izoztu hura. Arropa guztiak busti zitzaizkidan. Malko beroek erre egiten zizkidaten masailak.

Lurrean barreiatutako ile kizkurra, beti solte eramaten nuen adats beltz-beltza, poltsa batean bildu zuten. Gero, su eman zioten. Ileak, erretzean, gorrotoaren usaina du (105-108. or.).

Ilea emakume askorentzat generoko sinbolo eta zeinu bereizgarrietako bat izanik, Teresak urraturik sentitzen du bere feminitatea, eta bere emakume nortasuna, odoletan. Ilea-rekin batera, feminitatea galdu izan balu bezala; ile barik emakumetik gutxiago balu bezala. Hurrengo hilabetetan, bestalde, ingurukoek zuzentzen dizkioten begiradek ez dute batere lagunduko haren buruarekiko lotsa- eta gutxiespen-sentipena gainditzen; kontrara baizik, behin eta berriro gogoraraziko diote gerrak markatua izan zela eta zauriak oraindik bertan dirauela, bera txano azpian ezkutuan mantentzen alferrik saiatu arren.

Nahiago izango nukeen, mila aldiz nahiago, harrika hartu banindute, ostikoz jo eta garrasika iraindu banindute; baina minik gabeko oinaze hura barrua jaten ari zitzaidan. Gauza asko endredatzen dira emakume baten ilean. Bekokitik gerrira, gauza asko. Duintasuna, alaitasuna, ausardia, errebel-dia, emetasuna. Ile kizkur luzean kiribilduta denak, eta erauzi egin zizkidaten, banaka, herriko plazan aulki berde batean eserita [...] Nahi gabe, burua soilduta izango nuen itxura imajinatzen saiatu nintzen: zer traza hartuko zuten nire bekokiak eta belarriek ilearen babesik gabe? [...] Zenbateraino aldatuko zen jendeak niri begiratzeko zuen modua? Burusoilduta pisu bera izango ote zuen nire irribarreak? Eta nire hitzek? «Emakumea naiz, haizea dabil, ez nago ados...» Begiratu batean neutroak diruditen esaldi guztiek pisu bera izango ote zuten burusoil baten ahoan? (104-105. or.).

Emakumeak

Aulki-jokoa hiru emakumeren bizitza markatu duten momentu garrantzitsuenetatik egindako ibilbidea da. Emakume-esperientziari ematen zaio lehentasuna lerrootan. Iraganeko oroitzapenek protagonistei behin izan ziren emakumeekin berriro harremanetan jartzeko eta adiskidetzeko bigarren aukera bat eskaintzen diete; memoriaren bidez beraien aspaldiko nia berraurkitzen dute. Narrazioak, ikuspegi femeninoa hartu arren, emakumea (zenbaitetan itotzeraino) mugatzen eta baldintzatzen duen gizarte patriarkal baten giro itxia (matxista ez esatearren) islatzen du. Zentzu horretan, istorioa kokatzen den garaiarekin bat datoz testuari antzematen zaizkion kutsu kontserbatzailea, balio tradizionalak eta moral maskulinoa. Gaurko ikuspegitik gehiegizko dirudien eragina dute trama honetako gizonak (aitamutilek) emakume protagonisten existentzian.

Batzuetan senarraren absentsiagatik azal daiteke emaztearen jokaera:

Artzapen biltzen ziren emakume guztiak senarrei josten zizkieten galtzerdiak, itsasorako batzuek eta sororako besteek. Gu, ordea, ama eta bi alaba baino ez ginen etxean, eta amak ez zuen galtzerdiak norentzat josirik. Horregatik desegiten zuen gauean arratsaldean egindakoa, puntuz puntu, eta bazirudien galtzerdi bat baino askoz gehiago ari zela desegiten. Amak galtzerdiak desegin egiten baitzituen, ez askatu. Nire ardura zen, goizean goiz, harritutako haria lixatzea, gainontzeko emakumeek orduan ere aita falta genuela igar ez zezaten (16-17. or.).

Beste pasarte batek zahar taldearen kontzientzian genero-banaketaren sistema bitarra noraino dagoen erroturik aditzera ematen du:

Jada Eutimio da azkena. Azkeneko gizona. Ederra egin diok, Felix! Gizon bakarra duk orain [...] Eutimio [dominoko] azkeneko fitxa da, aurreko guztiak erortzen ikusi dituen [...] Orain emakumeok baino ez diogu begiratzen. Gure begietan bakarrik existitzen da, eta hori emakume bihurtzea bezalakoa da. Zer zentzu du gizonik gabeko mundu batean gizon izate-

ak? Ez du erraza behar laurogeita hamar urterekin emakume bihurtzeak. Apustu egingo nuke komunera datorren hurrengoan, emakumezkoenean sartuko dela. Seguru (55. or.).

Emakumeak emakumeekin eta gizonak gizonekin elkartu behar direlako sinesmenean hezia da Martiña. Izan ere, bere gurasoen eredu tradizionala ulertzeko, zeharo argigarria gertatzen da bakoitzak bere negozioan, hau da, amak denda eta aitak, berriz, bizartegian, erakusten duten portaera, gaurko ikuspegitik diskriminatzaile eta matxistatzat joko genukeena ziur asko.

Gure etxeko bebarruak bi zati zituen: alde batean aitaren bizartegia zegoen, eta han gizonak baino ez ziren sartzen, eta gizonen gauzei buruz hitz egiten zen [...] Orduan jakin nuen gizonen kontuak zirela barre-algara altuegiak eta apustuak, ohorea eta tiradera bat giltzaz itxita, mesanotxean. Gizonen gain gure ama ere sartzen zen bizartegira gizonen ileak jasotzeko orratza pasatzera, baina amaren aurrean ez zen «gizonen kontuez» hitz egiten, amari esaten zioten «zu etxerako» eta amak irribarre egin eta lurra garbi-garbi uzten zuen. Alde batean aitaren bizartegia zegoen eta, bestean, amaren janari-denda txikia, aitak esaten zuen bezala, «emakumeek ere beraien gauzez hitz egiteko» (57-58. or.).

Hazitakoan, Martiñak berak pairatuko zuen Eutimioarekiko desamodioaren gaitza eta luzez sufrutuko zuen, lehendabiziko aldiz, gizon baten absentzia. Geroago konbentzitu zen, baita ere, gerra batik bat gizonen ardura dela. Haren ustez, «lubakitik idatzitako gutunak gerra dira; sukaldetik erantzundakoak, ez» (89. or.). Pentsamolde horrek darama, aldi berean, Teresaren izaera gizon batenarekin nahastera. «Ezin zuen Teresaren jarrera hura eraman: gizonetakoak bezala hitz egiten zuen. Dena zen gerra. Dena zen lubakiaren alde bat ala bestea. Dena odola eta izerdia» (100. or.).

Emakumeen berezko esperientzian sakontzeaz ari bagara, eleberriko hogeigarren kapitulua bereziki aberatsa suertatzen da. Horretan, Teresak Olaetako kalabozora bisitan joan zenean jasandako bortxaketa edo erdizka onarturiko harreman sexualaren nondik norakoak kontatzen ditu, hoztasun handiz kontatu ere. Jarraian enkontru itsusi horren ondorio

den haurdunaldiak bera bezalako emakume ezkongabe (eta aurreko atalean aztertutakoagatik, burusoil) batentzat suposatzen duen kezka, lotsa eta marjinazioa adierazten du. Inguruko jendearen begirada gaiztoei eta, oro har, gizarte-moral ezarriari gehi bere baitako konplexuei aurre egin beharra sobera esperientzia gogorra bada, Teresa, erraietan daraman umea jaiotzean, hura maitatzeko gai izango ote den zalantzaz bizi da. Bere egoera berezia dela eta, pertsonaia honek amatasunaren gaia ikuspegi original batetik lantzen du, testua ohiko parametro tradizional eta politikoki zuzenetatik askatuz eta, salbuespen modura, bikote maskulino baten behar barik (are gutxiago subjektua bortxatzaile bat denean) ama bihurtzearen ardura beregain hartzeko prest dagoen emakume baten irudi indartsu eta apurtzailea marraztuz.

Haurdun gelditu nintzen [...] sabelean neraman haurra ez zen maitasunaren fruitua. Sinpleagoa zen hori baino: Berdura Plazakoa gertatu eta pare bat astera, Olaetako kalabozora bisitan joan nintzaion umetatik ezagutzen nuen Kantoietako mutil bati, eskuminak eta zigarroak eramatera. Ez zeukan delitu handirik eta bakarrik utzi gintuzten gela batean, eta gainean jarri zitzaidan. Ez nintzen apartatu, egia da. Isil-isilik egon nintzen.

Mutil hark hormaren kontra hartu nindueanean lurrera erori zitzaidan kapelu granatea eta buru biluzia agerian nuela jo zidan larrua. Horrek lotsatu egin ninduen pixka bat, baina tira. Bukatu zuenean zigarro bat piztu zuen, eta beste bat luzatu zidan niri. Elkarrekin erre genuen, eta gero, kape-lua jantzita, Kantoietara itzuli nintzen ni.

Ez nion inori nire sabelaren inguruko azalpenik eman. Ezta haurdun utzi ninduen mutilari ere, giltzapetik atera zenean. Gogoan dut «nirea dun?» galdetu zidala kalean gurutzatu ginen egun batean, eta «zertaz ari haiz?» erantzun niola, harrituta. Ezta niri gona behin altxatu izanak nire sabelaz galde-tzeko eskubidea emango balio ere!

Bitxia da norberaren barruan zerbait haziz eta haziz sentitzea, jakinda halako batean zureen antza izango duten begiekin gora begiratu eta esango dizula: «ama» [...] Ez da erraza ezezagunak maitatzea. Are gutxiago ezezagun hori tripan badaramazu.

Gizajo. Bizitza laburra izan zuen. Lau urte baino ez [...] Maite izan nuen. Ikaragarri maite izan nuen (113-117. or.).

Zahartzaroa: gozotegiko arratsak

—Egon hor, aditzen?

«Ze erremedio», pentsatu du Martiñak. Ezkerreko eskuan ez du indarrrik eta eskuineko oinak labain egingo lioke bainerran. Eserita gelditu beste erremediorik ez du, biluzik eta ileko sarea jantzita [...] Bat-batean, bere burua aurkitu du bainugelako ispilu handian [...] Askotan ikusi du bere burua biluzik, baina ez da ohitzen. Badaki zaharra dela, badaki tronbosiak beso bat, hanka bat eta irribarrearen erdia zintzilik utzi dizkiola, baina bere gorputza imajinatzen duenean askoz gazteago ikusten du. Bere buruaz daukan irudiak ez dauka ispiluak itzultzen dionarekin zerikusirik. Indartsu sentitzen da bera, buruan indar handia sumatzen du (37-38. or.).

Belarriak kartzelak dira, eta bakoitzak bi ditu. Nik ere badi-tut bi, baina izorratuta daude, arazo teknikoak dituzte eta [...] Memorian milaka soinu nituela ohartu nintzen, bata bestearen ondoan, txukuntasun ikaragarri ordenatuta, eta ikasi nuen, nahi nuenean atera nintzakeela soinu haiek beren kaxoietatik, nahikoa zela haiekin pentsatzea buru barruan garbi-garbi entzuteko. Horregatik erabaki nuen gauzak pixka bat aldatzea, libre nintzela konturatu nintzen. Zer arraiogatik entzun behar nuen jende guztiak entzuten zuena? Nik aukera neukan nahi nuena eta nahi nuena bakarrik entzuteko [...] Kapaz naiz harri-kozkor bat uretara jaurti eta kristalak kraskatzean egiten duen zarata imajinatzeko [...] Ohera sartu eta nahi dudana musika entzuten dut gauero, nahi dudana bolumenean. Garbigailua irekitzen dudana bakoitzean itsasoaren zarata entzuten dut, olatuak lehertzen zaizkit belarrietan (67-72. or.).

Uxue Alberdik sentsibilitate handiz, baina aldi berean oso modu errealistan, ekiten dio bere obran zahartzaroaren gaia jorratzeari, adineko jendearen eguneroko oztopo eta zailtasunak ezkutatu barik. Adituek diotenez, bizitzaren zikloaren amaiera ailegaturik, gutxieneko autonomia-maila (fisiko zein psikikoa) mantentzea eta inguru ezagunarekiko harreman sozialari eustea dira desira bakarrak. Pertsona edadetuei larritasuna eta ikara sortarazi ohi die ezgaitasun eta bakardadearen mehatxuak. Bada, gauza bera gertatzen zaie istorio honetan zahar taldeko kideei. Ildo horretan, Martiña eta Eulali gaixotasunari aurre egiten ahalegintzen dira, hots, bakoitza bere gaitzekin borrokatzen. Eulalik aspaldi galduta duen entzume-

naren zentzua irudimenarekin ordezkatzeko duen bitartean, Martiñak ez du onartu nahi tronbosiaren ondorioz pairatzen duen mugimendu-gaitasun murriztua, hortik Eutimio senarraren laguntzari uko egite sistematikoa eta bere jarrera egoskorra. Eulali eta Martiña, zoritxarrez, garaipenik gabeko borroketan murgiltzen dira egunero, baina ez dute amore ematen, gerra alde aurretik galduta dutela eta denborak haien aurka jokatzeko duela inork baino hobeto jakin arren.

«Alabaren eta haren senarraren arteko oihuak dira txarrak, horiei ezin diet bestelako soinurik jarri» (72. or.). Eulaliren bizitzan, entzumenaren orde, bere memoria eta irudimenetik ateratako soinu, zarata, hitz eta elkarrizketa asmatuek hartzen dute lekua. Halere, azkenean errealitatea gailentzen zaio atsoak sortutako fikziozko mundu horri. Une jakin batean, fantasiak eragiten duen ongizate- eta lasaitasun-sentsazio faltsuak desagertu eta subjektua babesgabe ageri da, bakarrik, dagoeneko bere barne-unibertsoa ez delako gai inguruko eztabaida eta familia-gatazketatik isolatzeko.

Metafora, eufemismoa, hizkera sentibera eta errespetuzkoa darabil, besteren artean, Alberdik heriotzaren gaia lantzeko. Tonuaren dotoreziak, efektu literario edertzailea bilatzeagatik, ordea, ez dio sakontasun- eta garrantzi-izpirik kentzen edukiari. Izan ere, Martiñaren heriotzaren inguruko ikuspegi ezberdinak eskaintzen ditu testuak, bizitzako aldi desberdinei dagozkienak; bata, Martiñak, txikia delarik, bere heriotza pentsatzen duen narrazioa (Gerra Zibilaren atalean jada aipaturiko lore moreen soinekoaren pasarte); eta bigarrena, Eulalik eta Eutimiok Martiña hil aurreko eta ondoko egunetan kontatzen dutena. Eulalik antzematen dio beste inork baino lehen Martiñaren distira apurka-apurka itzaltzen ari dela, hitz egin arren entzuten ez duelako metafora eta paradoxa erabiliz adierazten denez. Egun gutxi batzuk beranduago, Eutimiok partekatuko ditu, harridura puntu batez, emaztearen heriotzaren nondik norakoak.

Ez nion entzuten. Begiratzen nion eta ez nion ezer entzuten [...] Azken asteetan Martiñaren aurpegiak ez zidan ezer esa-

ten. Koadro huts bat zen. Film mutu bat [...] Martiña bere aulkian eserita ikusten nuen, zurbil eta begirada lausotuta, ezer esateko, hotsik txikiena ateratzeko ezgauza. Ezpainak mugitzen zituenean ere, hasperen itoak baino ez nitzakeen imajinatu keinu haietan [...] Orain badakit hiltzen ari zela edo, agian, hilda zegoela jada (119-120. or.).

Jarrera axolagabea lepora dakieke eleberri honetako zaharrei. Haien arteko elkarrizketetan azalkeria nabari da guztien diskurtsoan, asperduraren ondorio gisa azal daitekeena. Txikitatik elkar ezagutzen dutenez, bizitza osoa elkarrekin igaro izanagatik, badirudi dagoeneko kontatzeko ezer berririk ez dutela. Edozein modutan, elkarrizketak maiz hutsalak gerta badaitezke ere, original xamarrak ere badirela onartu beharra dago. Esaterako, Kantoietako jendea lepoa okertzeko moduagatik edo ibileragatik identifika daitekeenetz eztabaidatzen dutenean, zilbor marroixken inguruko misterioa argitzen saiatzen direnean, Martiñak ezkerreko begian duen bigarren ninia txikitan amu bat sartu izanaren ondorio dela kontatzen duenean, denon artean zenbat urte dituzten kalkulatzeko dutenean edo, sineskeren eremuan, Eutimiok hurrengoa esaten duenean:

Seme zaharrenari besotik helduta sartu da Eutimio gozotegira, balantzaka eta nahigabe aurpegiz, eskuekin horma bilatuz. «Ez da ezer. Tiraina. Berakatz ahasztu zait eta itsasoak tira egiten dit [...] Barrurantz egiten du tira itsasoak. Semearen besoagatik ez balitz, eraman ninduen honezkero!». «Berakatz atal bat ekartzea nahi duzu?», galdetu dio Ixabelek. Amorrua ematen dio zaharren sineskeriei amore eman beharrak, baina zer erremedio (109. or.).

Aulki-jokoak zahartzaroko eta, oro har, adineko pertsonen irudi errealista eskaintzen du. Atzera begira idatzitako narrazioa da, non zaharrek haien kontu, bitxikeria eta, batez ere, oroitzapenei esker bizirauten duten. Arratsaldero gozotegian biltzeaz gain, ezer gutxi gertatzen da orainaldian, zantzu guztien arabera emoziorik bizienak aspaldi urrunean galdu ziren. Etorkizuna ustelduz doan heinean, iraganak balioa irabazten du. Horrela azaltzen da argumentu honetan protagonisten oroitzapenek eskuratzen duten berebiziko garrantzia.

Uxue Alberdik, hiru emakumeren ahotsetatik abiatu-rik, denboraren ezinbesteko iragaiteak laster desagerraraziko duen belaunaldi bateko (h)istorioa berridatzi du, sekula berreskuratu ezingo dugun garai bateko bizipenen fikziozko lekukotasuna emanaz.

Ondorio nagusiak eta azken gomendioa

Artikulu honen amaiera iritsita, Uxue Alberdiren sorkuntza literarioa bere osotasunean aintzat harturik, hari buruz dudan iritzia emateko momentua da. Egileak berak adierazi duenez, oso baldintza ezberdinetan idatziak dira orain arte argitaratu dituen bi narratiba lan nagusiak.

Beka ezagun bati esker autorea Suedian ikasten ari zela jaio zen *Aulki bat elurretan* lehen narrazio-liburua idazteko proiektua, gerora irabazitako Igartza Bekaren bitartez eta Elkar argitaletxearen eskutik gauzatuko zena. Inguru arrotzak inspiraturik ziur aski, obra horretan nabariak dira Suediako paisaia izoztuen eragina eta hango jendearen bizimodu eta ohituren oihartzuna.

Aulki-jokoa eleberria idazteko Alberdik hartu zuen bidea oso bestelakoa da. Bigarren lan horretan, ezagutza zuzenik ezean, idazlea Getariako zahar talde batekin bildu zen, gozotegi batean, beren bizitzako pasarteak konta ziezazkioten. Urtebetean jasotako informazio hori guztia, fikziorako moldatua, baliatu zuen eleberriko 22 kapituluak osatzeko.

Prestakuntza-aldian erabilitako metodoaren aldaketak estrategia narratibo ezberdinak bideratu zituen. *Aulki bat elurretan*en, esaterako, idazleak oso tonu intimoa lortzen du, ipuin gehienak girotzen dituen atmosfera lirikoak areagotua. Metaforaren baliabideak erdiguneko garrantzia eskuratzeko erabiltzen du testuan, eta horri narratzaileak darabilen hizkera iradokitzailea gehituz gero, emaitza maila estetiko handiko kontaketa-multzoa da.

Fantasiako ukitua eta zentzu metaforikoaren arrastoa askoz lausoago atzematen da *Aulki-jokoan*. Gainera, argu-

mentua benetako gertaeretan oinarritzen den neurrian, hau da, Alberdiren testuaren atzean egileak berak burututako dokumentazio-lan bat dagoenez, obra korronte errealistari atxikitzen zaio. Idazlearen ibilbide literarioari hasiera eman zion liburuarekin konparatuta, bigarren honetan apenas aurki daiteke irakurleok bete dezakegun interpretaziozko hutsunerik edukian; hitzek balio iradokitzailea galtzen dute, zehaztasunaren mesedetan.

Ikusten denez, gorabehera handiak daude istorio- zein idazkera-mailan bi liburuon artean, bakoitzaren baitakoak ez aipatzearren, noski. Idazle gazte baten lehendabiziko obretan espero daitekeen sorkuntza zalantzatia, ezegonkorra zenbaitetan eta denetan esperimentalala topatzen dugu. Baina, halere, ezberdintasun eta ahulezia guztien gainetik, bada hari ikusezin bat, bi obrak lotzen dituena. Izan ere, Uxue Alberdik, bere gaztetasunean eta ibilbide literario laburrean, beste hainbat autorek bizitza osoan bilatu arren sekula lortzen ez duten zerbait eskaintzen digu irakurleoi: berezko estilo narratiboa, bere testu guztiak identifikatzea ahalbidetzen diguna, hain zuzen. Ageriago batzuetan, lausoago bestetan, baina oinarrian daude beti, Alberdiren sorkuntza osoa besarkatuz, hitz egokiena aukeratzeko gaitasun naturala, testu oro kutsu lirikoaz aberasteko dohaina, erreallitatea islatzeko gustu estetiko, sentsibiltate eta xarma berezia, hizkuntza eta irudiekin jolasteko trebetasuna, dotorezia diskurtsiboa eta gertaera xumeen handitasuna erakusteko kezka, besteak beste. Ezaugarri horien guztien gainean eusten dio autoreak bere estilo literario propioari.

Zalantza barik, Uxue Alberdi XXI. mendeko euskal idazle gazteen artean sorkuntza sendoenetakoa dugu narratibaren arloan, sendoena ez bada. Hurrengo urteetan idatziko dituen liburu berrien eta Alberdiren beraren bilakaera literarioaren inguruko ikuspegi osoago baten zain gauden bitartean, aipatutako arrazoiek zinez gomendagarria egiten dute *Aulki bat elurretan* eta *Aulki-jokoa* liburuen irakurketa.¶